

Рабченюк Анастасія Петрівна

**ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ МИТНОГО
АДМІНІСТРУВАННЯ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В
УКРАЇНІ**

Студентка групи ФМСм-22
Рабченюк А.П.

Науковий керівник:
к.е.н., доцент
Герчаківський С.Д.

ЗМІСТ

Вступ	4
Розділ 1. Теоретико-нормативні засади здійснення митного адміністрування	7
1.1. Теоретичний концепт митного адміністрування та його складових.....	7
1.2. Нормативно-правові основи реалізації митного адміністрування в Україні.....	11
Висновки до розділу 1.....	15
Розділ 2. Практика митного адміністрування в Україні та його фінансові наслідки	17
2.1. Моніторинг адміністрування митних платежів в Україні.....	17
2.2. Прагматизм реалізації митного контролю у вітчизняній практиці.....	22
2.3. Оцінка процедур митного оформлення товарів і транспортних засобів.....	36
Висновки до розділу 2.....	37
Розділ 3. Перспективи удосконалення митного адміністрування в Україні в умовах війни	38
Висновки до розділу 3.....	43
Висновки	45
Список використаних	54
Додатки	58

ВСТУП

Актуальність проведеного дослідження викликана необхідністю підвищенню ефективності системи митного адміністрування в Україні, особливо через призму імплементації митних стандартів та вимог Директив Європейського Союзу. Саме створення єдиного цифровізованого митного простору з європейськими країнами дозволить оптимізувати митні процедури, мінімізують корупційні ризики, ризики шахрайства та службових зловживань при перетині митного кордону держави.

Поряд з цим, розвиток інформаційно-технологічного підґрунтя митного адміністрування в Україні загальмувався через коронавірусну пандемію та повномасштабне вторгнення росії в Україну, що спричинило до того, що на східних, південних та північних кордонах України закрили або поставили на простій значну кількість митниць та митних постів.

Ступінь дослідження проблеми. Проблематиці адміністрування митних платежів та митного адміністрування загалом присвічено велику кількість публікацій українських та зарубіжних вчених-фінансистів. Аналізуючі представлений науковий доробок українських науковців відначимо й те, що надзвичайно мало публікацій та їх фрагментарний характер щодо проблематики митного адміністрування в Україні в умовах війни та коронавірусної пандемії.

Такі аргументи щодо актуальності та неповного розкриття визначили обґрунтованість теми кваліфікаційної роботи, мету, відповідність поставленим завданням та структуру випускної кваліфікаційної роботи.

Метою випускної кваліфікаційної роботи виступає дослідження концептуальних обґрунтувань та вироблення практичних рекомендацій щодо удосконалення вітчизняної системи митного адміністрування в Україні, враховуючи європейські митні наративи.

В рамках проведеного дослідження та досягнення мети було окреслено та вирішено наступні **завдання**:

- вивчити та дослідити теоретичні особливості дефініції «митне адміністрування», провести аналіз підходів щодо виокремлення елементів митного адміністрування в Україні;

- дослідити нормативно-правові аспекти реалізації митного адміністрування в Україні;
- проаналізувати особливості адміністрування митних платежів в Україні на прикладі ДМСУ та Волинської митниці;
- дослідити особливості контрольно-перевірочної роботи митних інституцій в Україні;
- провести аналіз митного оформлення та декларування товарів, предметів та транспортних засобів в Україні;
- визначити проблемні аспекти та удосконалення митного адміністрування в умовах війни в Україні із врахуванням стандартів цифровізації митних процедур в європейських країнах.

Об'єктом дослідження є сукупність фінансових відносини, виникають при перетині митного кордону в Україні.

Предметом дослідження митне адміністрування в Україні в умовах повномасштабного вторгнення росії в Україну.

Наукова новизна проведеного кваліфікаційного дослідження полягає у систематизації концептуальних та практичних аспектів митного адміністрування в Україні в умовах війни та постковідної пандемії.

Апробація результатів дослідження. Результати роботи апробовані на II Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції студентів, аспірантів та молодих вчених пам'яті видатного українського вченого-економіста Сергія Ілліча Юрія «Розвиток фінансів, аудиту, бухгалтерського обліку та оподаткування: реалії часу» та 5 Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції здобувачів вищої освіти та молодих вчених «Актуальні проблеми та перспективи розвитку України в галузі управління та адміністрування: ініціативи молоді».

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИКО-НОРМАТИВНІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ МИТНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

1.1. Теоретичний концепт митного адміністрування та його складових

Важливим аспектом теоретичного дослідження проблематики митного адміністрування є вивчення семантики термінів, які становлять єдиний мовний конструкт «митного адміністрування». Звісно, що дефініція «митний», «митне» пов'язана із митницею та безпосереднім перетином митного кордону держави фізичними особами, товарами, предметами, транспортними засобами тощо.

З іншої сторони дефініція адміністрування (від англ. «administration») означає «управління, організація, виконання, здійснення, нагляд (контроль); у широкому розумінні, це – організаційно-розпорядча діяльність керівників і органів управління, що здійснюється шляхом наказів і розпоряджень» [2].

В парадигмі перекладу з латинської мови «адміністрування означає керувати за допомогою наказів, бюрократично, не враховуючи думки про сутність справи. У сучасних словниках адміністрування трактується як: управління, керування, завідування; організаційно-розпорядча діяльність менеджерів й органів управління (аналог керівництва у дещо вузькому змісті). Зокрема, у сучасному економічному словнику цей термін асоціюється виключно з управлінням з використанням наказних форм та методів» [1].

Ми переконані, що «адміністрування» як дефініція, так і митне адміністрування походять із владної природи функціонування держави і безпосередньо походить із системи функціоналу, який виконує владна верхівка і реалізує сукупність функцій через фінансову, соціальну, економічну, оборонну та інші види політик. Як раз митне адміністрування як теоретичний концепт впливає з сутності митної політики держави та безпосередньо окреслює параметри справляння митних платежів, діяльність митних інституцій щодо здійснення митного контролю, митного оформлення та декларування, контрольними функціями при визначенні митної вартості товарів, країни їх походження, кодування товарів та інших сфер митної діяльності.

Досить цікавим, на нашу думку, є трактування, що представлене в класичній українській енциклопедії за загальною редакцією Мочерного, де «адміністрування визначається як управлінська діяльність керівників і органів управління, яка здійснюється здебільшого через накази, розпорядження, що найчастіше властиве командно-адміністративній системі» [3].

Потрібно також наголосити, що «митне адміністрування» як теоретико-прикладний концепт має надзвичайно важливу ознаку – це динамічний розвиток, адже на досліджуване поняття безпосередньо впливають ті процеси, які відбуваються в суспільстві, в державі тощо. Наприклад, безпосередній вплив мають нормативно-правові та законодавчі зміни, що постійно мають місце в державі. Також на досліджуване поняття впливають зміни, що відбуваються в економічній, фінансовій системі держави, зміни валютної політики та курсу національної валюти, баланси експортно-імпортних, транзитних операцій та інші макроекономічні індикатори.

Дефініція «митне адміністрування» має ознаки керівної або управлінської сфери і повинна трактуватися як із сторони митної служби України, так і з сторони суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. При цьому управлінський контекст досліджуваного терміну як правило стосується стратегічного рівня управління митної системою держави, що представлений на рівні митниць і централізованої ланки управління митної служби.

«Вважається, що українське слово «управління» повністю відповідає значенню слова «адміністрування» [4]. Таким чином, семантичне трактування митного адміністрування із керівним функціоналом визначає його головні параметри, що пов'язані із метою, предметом управління та компонентним складом митного адміністрування.

Вважаємо за необхідне дослідити теоретичні особливості митного адміністрування в контексті досліджень українських науковців. Так, «О. Запорожець у своїй праці [6, с. 109–110] вказує на те, що саме Державна митна служба України виконує безпосередню роль у сфері державного управління зовнішньоекономічною діяльністю, застосовуючи у тому числі тарифні інструменти, що належать до переліку інструментів системи адміністрування

митних платежів» [5]. Ю. Є. Петруня та М. О. Губа [7] вказують на існування базових напрямів удосконалення процесів митного адміністрування:

- подальше скорочення тривалості періоду митного оформлення товарів (ми вважаємо, що цей напрямок можливий через відкриття нових пунктів пропуску на західних кордонах держави);
- розширення можливостей дієвішого вибору суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності митного органу, в якому здійснюватиметься митне оформлення вантажів (така ініціатива вже прописана в нормативному митному полі України);
- більш широке використання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності електронногодекларування (підтримуємо розширення цифрових продуктів в митному оформленні).

Інший український вчений Проценко Т. О. трактує митне адміністрування перш за все через призму сплати митних платежів і представляє його як «сукупність методів, прийомів і засобів організаційного забезпечення, за допомогою яких органи державної виконавчої влади надають функціонуванню податкового механізму заданий законом напрям і координують податкові дії при суттєвих змінах в економіці і політиці» [8]. При цьому Проценко Т.О. наголошує на тому, що важливим елементом успішності митного адміністрування є системна координація багатьох гілок законодавчої, виконавчої та судової влади в митній системі.

В теоретичному концепті митного адміністрування важливим елементом його функціонування є окреслення мети. Вважаємо, що метою митного адміністрування є забезпечення діяльності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності через застосування встановлених чинним митним законодавством митних формальностей та процедур. При чому квінесенцією митного адміністрування є своєчасна та повна сплата митних платежів до Державного бюджету України, що загалом окреслює базову функцію митного адміністрування - фіскальну.

Систематизуючи теоретичні підходи вітчизняних науковців, доцільно схематично сформуванати концепт митного адміністрування (рис.1.1).

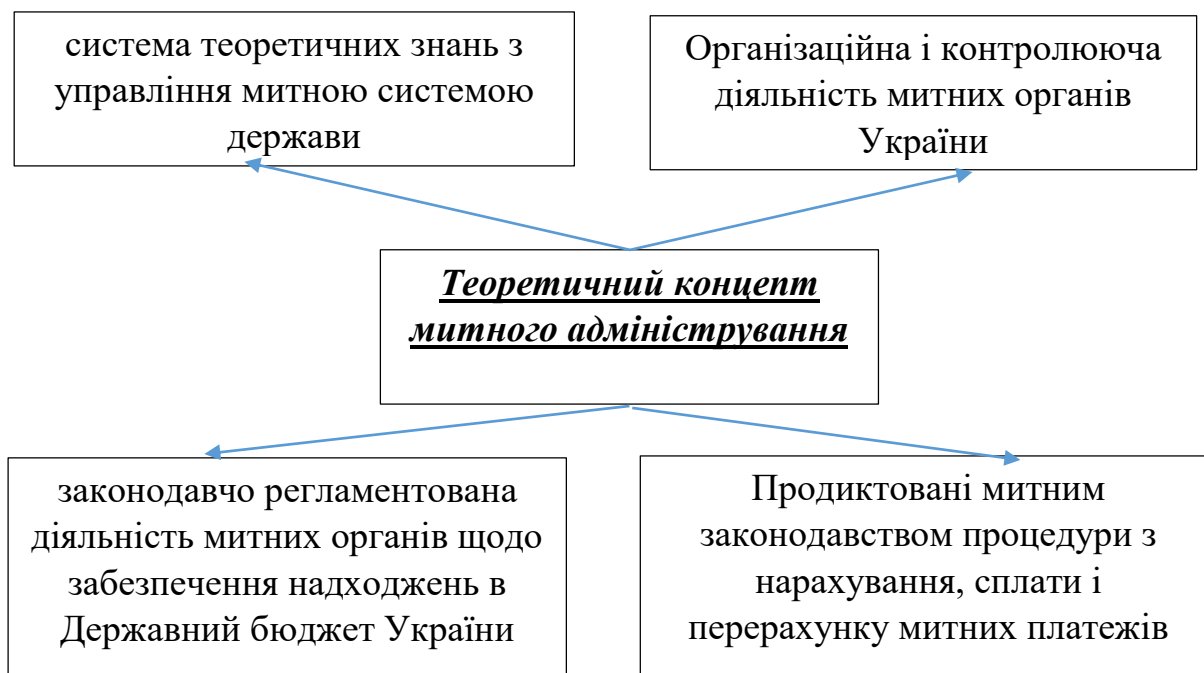

Рис. 1.1. Теоретичний концепт митного адміністрування

Окрім мети митного адміністрування, його теоретичних контурів важливим є визначення суб'єкту і об'єкту адміністрування як цілеспрямованого процесу.

В частині окреслення суб'єктів митного адміністрування в Україні потрібно говорити принаймні про 4 групи, до яких слід віднести:

- 1) система митних органів держави, на яку безпосередньо покладено здійснення митного адміністрування в державі;
- 2) фізичні особи та суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, які здійснюють перетин митного кордону державу;
- 3) дотичні органи державної влади в Україні, які задіяні в процесі митного адміністрування – це податкові та прикордонні служби, судові органи влади; СБУ, МВС України, ДБР та інші;

- 4) міжнародні інституції у сфері зовнішньоекономічної діяльності, до яких слід віднести ВМО, Міжнародну торгову палату, європейські урядові структури в цій сфері та ін.

Водночас об'єктом митного адміністрування доцільно визначати сукупність фінансових, митних, податкових взаємовідносин щодо нарахування та сплати до бюджету митних платежів та інших платежів, контроль за якими покладено чинним законодавством на митні органи. Уся сукупність таких правовідносин пов'язана з відносинами, що виникають між ними та суб'єктами господарювання у сфері ЗЕД безпосередньо при переміщенні товарів, предметів, транспортних засобів через митний кордон держави.

Таким чином, митне адміністрування можна розглядати як законодавчо регламентовану систему управління взаємовідносинами в митній сфері між державою (в особі митних та інших дотичних до цієї сфери органів) та суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, міжнародними митними інституціями, спрямованою на сприяння та розвиток міжнародної торгівлі та виконання митними інституціями функціональних завдань.

1.2. Нормативно-правові основи реалізації митного адміністрування в Україні

Основним засадничим елементом, на чому ґрунтується митне адміністрування в Україні – це нормативно-правове забезпечення, яке представляє загальну систему митних правовідносин.

Водночас митні правовідносини – це законодавчо врегульовані нормами митного права суспільні відносини в процесі переміщення товарів, предметів і транспортних засобів через митний кордон України.

Митне адміністрування, що охоплює в собі митне оформлення й контроль за його здійсненням, а також сплату митних платежів безпосередньо пов'язані з митною політикою держави і проявляються не тільки в забезпеченні фіскальної функціональної складової, а й регулятивної, що здійснюється через вплив держави щодо регулюванню зовнішньоторговельного обміну (його обсягу,

варіативної структури й нормативно-правових засад здійсненні експорту й імпорту.

Таким чином, система нормативно-правового забезпечення митного адміністрування має дві базові характеристики:

– нормативність, що проявляється у виникненні, зміні й припиненні їх тільки на основі норм митного чи адміністративного права;

– імперативний державно-владний характер, що проявляється в існуванні різних форм власності чи їх перехідних моделей. Саме держава через природний наказовий стиль встановлює «правила» переміщення товарів і транспортних засобів, формалізує перехід власності від одних фізичних чи юридичних осіб до інших в процесі перетину митного кордону держави чи безпосередньому обігу розвинутих товарів чи транспортних засобів на митній території держави.

Особливий вплив держави та її владного характеру проявляється в парадигмі протії митним деліктам, а особливу при виявленні контрабандних чи контрафактних товарів, повній забороні на ввезення/вивезення коремих товарних груп тощо.

Митне адміністрування як процес здійснюється в основному через систему митних органів. Митні органи в певний спосіб наділені активною правосуб'єктністю як органи виконавчої влади (Державна митна служба є компонентою Кабінету міністрів України та зокрема Міністерства фінансів України), чії державно-владні повноваження закріплені в нормативно-правових актах (в основному це Митний кодекс України та нормативно-правові акти, що врегульовують діяльність державної служби в Україні).

Інші ж суб'єкти митного адміністрування охоплюються системою митних правовідносин та характеризуються пасивною правосуб'єктністю і є суб'єктами підпорядкування владним приписанням митних органів;

Нормативно-правове забезпечення митного адміністрування в Україні реалізується на практиці через систему митного права, яка одночасно передбачає поділ правових митної галузі на головні частини, основні розділи, інститути й норми.

Якщо ж аналізувати нормативно-правові відносини, які врегульовані трьома елементами митного права, то загальна частина окреслює засади функціонування митної системи держави, тлумачить законодавчі норми щодо використання тарифних і нетарифних інструментів ЗЕД, функціонування митної служби України як базового органу, що реалізує митне адміністрування в Україні.

До нормативно-правових актів, що відносяться до особливої частини митного права відносять ті, що врегульовують порядок переміщення через митний кордон держави товарів, предметів і транспортних засобів; функціонування і регламентація митних режимів; порядок адміністрування митних платежів, як основних так і додаткових; порядок реалізації митного контролю та різних контрольних процедур при переміщенні через митний кордон держави; порядок митного оформлення та декларування; ведення митної статистики та української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності.

Поряд із зазначеними нормами особлива частина митного права регламентує особливості протидії митними правопорушенням та контрабанді товарів, притягнення до відповідальності винних осіб у вчиненні митних деліктів, порядок адміністративного та судового оскарження рішень митних органів держави.

І накінець, спеціальна частина митного права України охоплює в собі питання, присвячені міжнародному митному співробітництву митної служби, зокрема порядок надання і отримання запитів митних органів, участь в міжнародних митних інституціях тощо.

В останні роки особливо гостра постала проблема адаптації митного законодавства, в тому числі, яке регулює засади митного адміністрування до вимог та стандартів Європейського Союзу. Ці завдання є актуальними і зараз, в час війни і повоєнного відновлення. Українські науковці визначили певні принципи, на яких має відбуватись така адаптація.

Рис. 1.3. Принципи адаптації митного законодавства до вимог ЄС

Аналізуючи представлені принципи, слід наголосити на наступному:

1. «Принцип верховенства закону (означає, що процес адаптації митного законодавства має спиратися на попередній аналіз впливу міжнародних норм на національне митне законодавство України).

2. Принцип збереження суверенітету й територіальної цілісності держави (норми міжнародного законодавства, які імплементуються до національного митного законодавства України, не повинні ставити під загрозу незалежність держави, її суверенне право самостійно формувати митну політику).

3. Принцип захисту інтересів держави (держави повинна адаптувати митне законодавство та обирати стратегічних партнерів для митного співробітництва суто в інтересах країни).

4. Відкритість та гласність (забезпечують можливість мати повну інформацію про стан справ у сфері адаптації митного законодавства держави, її кінцеву мету та перспективні напрямки)» [9].

Таким чином, процес адаптації митного законодавства України до стандартів Європейського Союзу, особливо в такий важкий для держави воєнний час – це достатньо тривалий і непростий процес, який вимагає консолідації усіх гілок влади в Україні, що забезпечить формування належного нормативно-правового поля митного адміністрування. Такий процес повинен сприяти

реалізації єдиного митного простору між Україною та Європейським Союзом і наблизить функціонування митних інституцій обидвох сторін до наліїної та ефективної роботи.

Висновки до розділу 1

Проаналізовані концептуальні та нормативно-правові засади щодо природи та розуміння дефініції «митне адміністрування», дозволяють трактувати це поняття як законодавчо регламентовану систему управління взаємовідносинами в митній сфері між державою (в особі митних та інших дотичних до цієї сфери органів) та суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, міжнародними митними інституціями, спрямованою на сприяння та розвиток міжнародної торгівлі та виконання митними інституціями функціональних завдань.

Митне адміністрування як важлива складова митної політики держави має свою особливу місію та мету, чітку градацію учасників митного адміністрування, яких ми об'єднали в чотири формації: митна служба України, дотичні державні інституції, які супроводжують процес перетину митного кордону держави, фізичні та юридичні особи у сфері ЗЕД, які безпосередньо здійснюють таке переміщення товарів, предметів та транспортних засобів через митний кордон України та міжнародні митні інституції, які впливають на діяльність вітчизняних митних органів та допомагають адаптувати норми митного законодавства до вимог митних Директив Європейського Союзу.

Ми з'ясували, що в основі механізму функціонування митного адміністрування лежить нормативно-правовий базис, який представлений системою митного права держави. Вона складається із загальної, особливої та спеціальної частин, які врегульовують різноманітні сфери митного адміністрування в Україні.

Система нормативно-правового забезпечення митного адміністрування ґрунтується на 4 принципах: принцип верховенства закону; принцип збереження

суверенітету й територіальної цілісності держави; принцип захисту інтересів держави; принцип відкритості та гласності.

Максимальне втілення на практиці цих принципів митного законодавства дозволить Україні швидко адаптуватись до європейських вимог, що функціонують в митній сфері.

РОЗДІЛ 2.

ПРАКТИКА МИТНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ЙОГО ФІНАНСОВІ НАСЛІДКИ

2.1. Моніторинг адміністрування митних платежів в Україні

Характеризуючи поняття «адміністрування митних платежів», варто наголосити на тісному взаємозв'язку таких митних процедур із нормативно-правовими актами України, зокрема з Податковим та Митним кодексами. Поряд з чим, процедури адміністрування основних і додаткових митних платежів супроводжуються виданням інструктивних матеріалів Міністерства фінансів України, Державної митної служби України, Державної податкової служби України, Національного банку України та інших суб'єктів виконавчої влади.

Поділяємо позицію вітчизняних науковців, що «поняття адміністрування митних платежів треба розглядати у двох ракурсах:

- як діяльність митних та інших органів із стягнення та перерахування митних платежів у відповідні бюджети;
- як процес реалізації митної політики в сфері митних платежів (мита, ПДВ, акцизного збору, митних зборів тощо)» [5].

Водночас тут потрібно зробити деяку корекцію. В першому ракурсі потрібно говорити про сплату чи справляння митних платежів, але аж ні як про «стягнення», яке більш доцільно вживати для податкових боргів чи несплачених митних платежів. Крім цього, спрямування митних платежів повинно бути один єдиний напрямок «в Державний бюджет України», оскільки основні митні платежі надходять виключно в дохідну частині Державного бюджету України.

Щодо іншого запропонованого ракурсу адміністрування митних платежів, то корекції вимагає деталізація митних платежів. На сьогоднішній день потрібно говорити про «акцизний податок», а не про «акцизний збір», а також вилучити зі складу митних платежів поняття «митні збори». Саме митні збори були вилучені із переліку митних платежів в Україні після того як наша держава набула повноцінного членства в ВТО (Всесвітній торговельній організації).

До самого переліку митних платежів натомість варто додати єдиний збір, який справляється в пунктах пропуску через державний кордон України та дві плати, які адмініструються митними органами України за надання специфічних послуг – плата за митне оформлення поза місцем розташування митних органів або поза робочим часом, установлених для них та плата (відшкодування) за зберігання товарів та транспортних засобів на складах митних органів.

Загалом на сьогодні можна стверджувати, що «процес адміністрування митних платежів» має деякі риси:

- реалізується виключно спеціалізованими державними інституціями – митними органами;
- з формальної точки зору має характер процесуально-практичних діянь;
- середовищем адміністрування виступає зовнішньоекономічна діяльність держави та її суб'єктів;
- процес адміністрування, крім фіскального функціоналу має стимулюючо-стримуючий вплив на експортно-імпорتنі операції;
- процес адміністрування має чіткий нормотворчий та правозастосувальний характер, адже базується на податковому та митному законодавстві;
- має ознаки владно-імперативного примусу по відношенню до суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності так громадян, що здійснюють перетин митного кордону держави.

Проаналізуємо особливості адміністрування митних платежів в Україні загалом за останні роки. Особливістю цього періоду є те, що динаміка митних платежів змінилась внаслідок дії ряду факторів. Спочатку на обсяги адміністрування митних платежів дуже вплинула глобальна коронавірусна криза, яка надто відчутно позначилася на обсягах міжнародної торгівлі. Надалі ж негативні тренди в адмініструванні митних платежів зазнали суттєвого впливу від повномасштабного вторгнення росії на територію України.

Відзначимо, що за результатами діяльності Державної митної служби в Україні впродовж «січня–грудня 2022 року до Державного бюджету України

адміністровано митних та інших платежів у сумі 300,8 млрд грн, що становить 56,9% від планового показника (528,3 млрд грн)» [22].

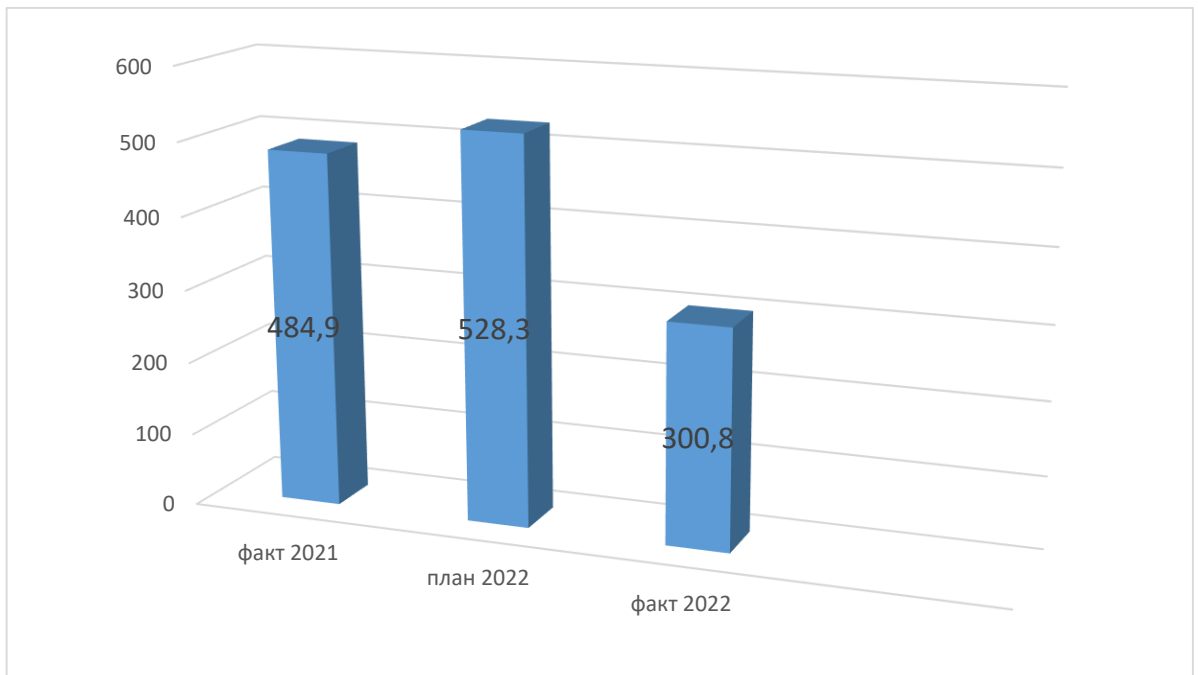

Рис. 2.1. Порівняльний аналіз адміністрування митних платежів в Україні в 2021-2022 роках, млрд.грн.

Джерело: складено автором на основі [22].

Як бачимо із представлених даних Державної митної служби України, різниця між фактичними надходженнями митних платежів в 2021 і 2022 роках складає 184 млрд.грн. При цьому в 2022 році, пі час повномасштабної війни з росією спостерігалось невиконання планового показника на рівні 228 млрд.грн.

Потрібно відзначити ключові фактори невиконання плану по митних платежах в Україні:

- 1) повномасштабне вторгнення російського агресора на митну територію України;
- 2) введення воєнного стану в Україні, що також супроводжувалось паралельно надзвичайним станом, що запроваджено внаслідок поширення Ковід-19;
- 3) тимчасові вимушені простої та повне призупинення діяльності окремих митниць та митних постів на півночі, сході та півдні України;

- 4) суттєве зменшення ділової активності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;
- 5) карантинні обмеження в сфері ЗЕД.

Також на «стан виконання індикативних показників вплинуло прийняття Верховною Радою України низки законодавчих змін з питань пільгового оподаткування товарів, що ввозяться на митну територію України в умовах воєнного стану. Так, загальна сума звільнень від сплати митних платежів при імпорті товарів в Україну у 2022 році становила 179,3 млрд грн, у тому числі 79,3 млрд грн – пільгове оподаткування товарів згідно з законодавчими актами, прийнятими в умовах воєнного стану» [22].

Таким чином, перелічені фактори вплинули на невиконання індикативних показників Міністерства фінансів України в частині адміністрування митних платежів. До того ж, всередині 2022 року Міністерство фінансів України навіть не доводило до територіальних підрозділів Державної митної служби України індикативні показники по надходженню митних платежів, а лише певні орієнтири.

І навіть не зважаючи на це, Державна митна служба України, здійснювала свої функціональні завдання при адмініструванні митних платежів і навіть донараховувала внаслідок таких процедур митні платежі. Так протягом 2022 року, територіальними митними підрозділами здійснено контроль митної вартості товарів на суму майже 220 млрд.грн., при цьому донарахування митних платежів внаслідок контролю митної вартості склали більше 6 млрд.грн.

Якщо аналізувати інші ділянки адміністрування митних платежів, то наприклад, додаткові донарахування внаслідок ласифікаційної роботи митних інституцій зменшилися в досліджуваному періоді на 25%.

Таким чином, в розрізі фіскальної ролі особливо ваговим в 2022 році був податок на додану вартість з імпортованих товарів, питома вага якого складала 84%.

Проаналізуємо також особливості адміністрування митних платежів на прикладі Волинської митниці. Особливість цього структурного підрозділу

Державної митної служби України полягає в тому, що в зоні її діяльності знаходиться 9 пунктів пропуску, з них:

- для перетину кордону автомобільним транспортом – 6;
- для перетину кордону залізничним транспортом - 3.

Однак на обсяги адміністрування митних платежів та інших показників роботи Волинської митниці в 2022 році вплинуло те, що разом із повномасштабним вторгненням росії в Україну були закриті або поставлені на простій митні переходи з республікою Білорусь. Відначимо, що протяжність україно-білоруського кордону в зоні діяльності Волинської митниці складає 242 кілометри, а україно-польського – 230 кілометри (додаток А).

Навіть незважаючи на факт закриття митних переходів Волинської митниці в 2022 році, загальний зовнішньоторговельний обсяг в зоні діяльності досліджуваної митниці мав тренд зростання і загалом склав 4 366,658 млн.дол.США (рис.2.3).

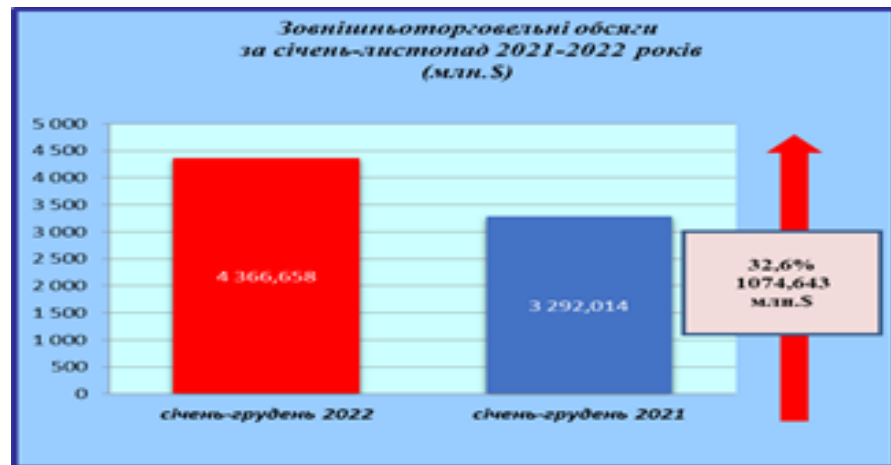

Рис. 2.3. Динаміка зовнішньоторговельних операцій в зоні діяльності Волинської митниці ДМСУ в 2022 році

Джерело: складено автором на основі [23].

Як бачимо, протягом лише одного порівняного періоду ріст зовнішньоторговельного обороту доволі суттєвий, що безпосередньо відобразилось на обсягах оподаткованого імпорту (рис.2.4).

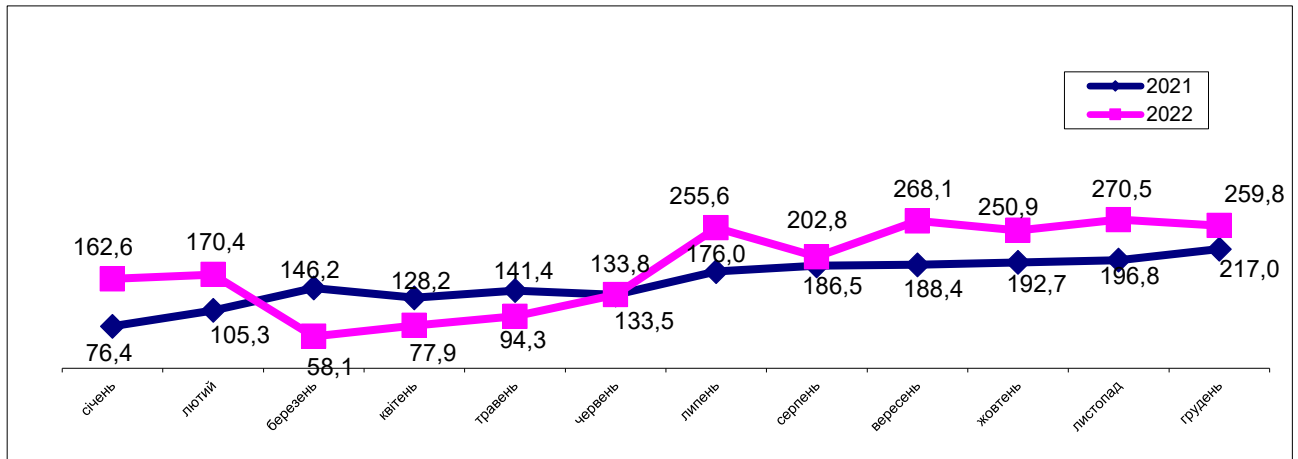

Рис. 2.4. Динаміка оподатковуваних операцій імпорту в зоні діяльності Волинської митниці ДМСУ в 2021-2022 рр.

Джерело: складено автором на основі [23].

Звичайно, що проаналізовані індикатори зовнішньоторговельного обороту та оподатковуваного імпорту вплинули загалом на динаміку надходжень митних платежів. Так, в 2022 році Волинською митницею ДМСУ перераховано до Держбюджету України митних платежів в загальній сумі 17724,2 млн. грн.

При цьому, виконання доведеного індикатора чи орієнтовного очікуваного показника, що доводився Міністерством фінансів України в 2022 році становить 106,8% (+1129,7 млн. грн.).

Як бачимо із представлених аналітичних матеріалів, невиконання індикативів по митних платежів спостерігалось тільки в жовтні та грудні 2022 року, а максимальне перевиконання планового показника мало місце в січні 2022 року.

Цікавим з позицій аналітичних висновків є дослідження ефективності адміністрування митних платежів в розрізі структурних підрозділів Волинської митниці ДМСУ (табл.2.2).

Таблиця 2.2.

Аналіз виконання індикаторів адміністрування митних платежів по Волинській митниці ДМСУ в 2022 році

Назва підрозділу	орієнтовні показники тис.грн.	Фактичні тис.грн.	Відсоток виконання	Відхилення факт. до прогн. тис.грн.+ /	Фактичні 2021р. тис.грн.	Відхилення + / -тис.грн.	Відхилення %
ВМО №1-4	125440,0	143641,7	114,5	18201,7	221607,9	-77966,2	-35,2

ВМО № 5	3601432,6	3928265,3	109,1	326832,7	4359626,5	-431361,2	-9,9
Всього по м/п "Ягодин"	3726872,6	4071907,0	109,3	345034,4	4581234,4	-509327,4	-11,1
м/п "Устилуг"	17782,4	19641,0	110,5	1858,6	2006,0	17635,0	879,1
ВМО №2 (Ізов)	165,3	214,1	129,5	12,8	116,5	97,6	83,8
ВМО№3 (Нововолинськ)	569164,0	599364,6	105,3	65195,7	717894,2	-118529,6	-16,5
ВМО№1 (Вол.Волинський)	516280,0	534228,0	103,5	26175,4	399041,3	135186,7	33,9
Всього по м/п "Вол-Волинський"	1103391,7	1153447,7	104,5	50056,0	1119058,0	16754,7	3,1
М/п "Ковель"	4748800,0	5116036,2	107,7	302093,4	4787134,1	328902,1	6,9
м/п "Луцьк"	7013246,6	7360352,2	104,9	347105,6	4507641,1	2852711,1	63,3
Інші	856,6	20777,9	2425,6	19921,3	23595,4	-2817,5	-11,9
Всього	16594467,5	17724176,8	106,8	1129709,3	15031285,	2692891,7	17,9

Джерело: складено автором на основі [23].

На обсяги адміністрування митних платежів та виконання планових індикаторів вплинув і фактор того, що впродовж 2022 року активно здійснювались митні формальності з оформлення товарів і транспортних засобів суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, які перебували на обліку інших територіальних підрозділів Державної митної служби України (додаток Б). Так, протягом січня-грудня 2022 року на Волинській митниці здійснювало митне оформлення імпорту товарів 2317 суб'єктів ЗЕД, які перебувають на обліку інших митниць. За рахунок цих учасників було адміністровано митних платежів на загальну суму 11 494, 832 млн.грн., що становлять 65,13% від загальної суми перерахованих коштів до держбюджету і є ключом фактором виконання планових індикаторів по Волинській митниці ДМСУ.

Таким чином, представлені результати дослідження адміністрування митних платежів загалом по Державній митній службі Україні та її територіальному підрозділу – Волинській митниці засвідчили, що навіть в такий непростий період історії України як повномасштабне вторгнення росії в Україну митниці загалом вдалось забезпечити виконання базових індикаторів щодо справлення митних платежів, здійснити комплекс заходів щодо контролю митної вартості товарів і транспортних засобів, контролю правильності кодування товарів та визначення країни походження товарів.

2.2. Прагматизм реалізації митного контролю у вітчизняній практиці

Особливе значення в системі митного адміністрування в Україні відіграє митний контроль. Відповідно до базового нормативного документа в цій сфері – Митного кодексу України під цим поняття розуміють «сукупність заходів, що здійснюються з метою забезпечення додержання норм Кодексу, законів та інших нормативно-правових актів з питань митної справи, міжнародних договорів України, укладених у встановленому законом порядку» [24].

Досліджувана категорія є багатоаспектною та наближеною до тієї, що представлена в нормативно-правових документах Європейського Союзу. Так наприклад, в «Регламенті Європейського Парламенту і Ради (ЄС) №952/2013 від 9 жовтня 2013 року про встановлення Митного кодексу Союзу. Проте європейський документ містить більш розгорнуте трактування, яке деталізує сукупність операцій, які підлягають контролю з боку митних служб; відповідно, система митного контролю - це "конкретні дії, які виконують митні органи для того, щоб забезпечити дотримання митного законодавства та іншого законодавства, що регулює прибуття, вибуття, транзит, переміщення, зберігання та кінцеве використання товарів, переміщуваних між митною територією Союзу та країнами або територіями, які не є частиною такої території, та перебування і переміщення на митній території Союзу товарів із третіх країн і товарів, поміщених під процедуру кінцевого використання» [25, с. 5].

Поділяємо загалом позицію деяких вітчизняних науковців про те, що «ефективність митного контролю в значній мірі визначається рівнем відповідальності ставлення митних служб до вище окреслених завдань» [26]. Таким чином, можемо стверджувати, що саме митний контроль є одним із важливих компонент контрольної діяльності, яку реалізують митні інституції держави при перетині товарів через кордони України товарів, транспортних засобів, предметів тощо. Він є базовим видом контролю, що водночас супроводжується і іншими підвидами – фітосанітарним, радіологічним, санітарним, ветеринарно-санітарним видом контролю та ін.

Якщо аналізувати особливості здійснення митного контролю в 2022 році, в мовах воєнного та надзвичайного станів, то як суб'єкт законодавчої ініціативи

Державна митна служба України протягом досліджуваного періоду активно напрацьовувала і подавала проекти змін в чинне митне законодавство щодо сфери митного контролю та митного оформлення. Так протягом 2022 року було опрацьовано та погоджено на рівні Міністерства фінансів України та Кабінету міністрів України близько 70 проектів законодавчих ініціатив у досліджуваній сфері.

В 2022 році Державна митна служба України визначила особливі напрямки в сфері митного контролю, до яких приділялась увага:

- організація роботи митних інституцій внаслідок простою в роботі окремих митних органів;
- підвищення ефективності контролю за доставкою товарів;
- організація особливого порядку переміщення через митний кордон гуманітарної допомоги, зброї, а також порядку транскордонного переміщення валютних цінностей;
- організація контрольних процедур при переміщенні через пункти пропуску товарів, критичних для економіки України (зернові, паливно-мастильні тощо);
- створення порядку переміщення митного кордону за допомогою поштових операторів та експрес-перевізників та ін.

Такі орієнтири та підходи в організації митного контролю в 2022 році відобразились на показниках роботи її територіальних підрозділів, в тому числі Волинської митниці ДМСУ.

Так зокрема, протягом січня–грудня 2022 року через пункти пропуску для автомобільного сполучення, що розташовані в зоні діяльності Волинської митниці відбувся пропуск 552 043 транспортних засобів, які відповідно здійснювали митне оформлення, декларування товарів і транспортних засобів за правилами перетину митного кордону по смузі руху «червоний коридор».

Внаслідок великого напливу транспорту саме на митні пости Західної України, середній час оформлення транспортних засобів в порівнянні із 2021

досліджуваним роком збільшився і становить 2 год 05 хв. Аналіз здійснення контрольних процедур по «червоному коридорі» представлено в табл.2.3.

Таблиця 2.3.

Аналіз динаміки переміщення транспортних засобів в зоні митного контролю по смугах «червоний коридор»

Місяць року	Смуга руху «червоний коридор»					
	К-сть ТЗ			Середній час перебування в ЗМК, хвилини		
	2022	2021	Різниця (2022-2021)	2022	2021	Різниця (2022-2021)
Січень	47268	35979	11289	150	131	19
Лютий	34660	43773	-9113	69	104	-35
Березень	20352	56088	-35736	62	106	-44
Квітень	39477	53652	-14175	177	110	67
Травень	43221	53154	-9933	135	118	17
Червень	71430	51298	20132	153	121	32
Липень	44173	56426	-12253	179	125	54
Серпень	45968	55105	-9137	131	110	21
Вересень	46531	54 106	-7575	86	66	20
Жовтень	56510	55461	1049	85	109	-24
Листопад	53494	54777	-1283	128	95	33
Грудень	48959	57 135	- 8176	135	94	41
Разом	552043	626 954	-74 911	2год. 05хв.	1 год. 48 хв.	17хв.

Джерело: складено автором на основі [23].

Аналізуючи особливості здійснення контрольних процедур при переміщенні через митний кордон транспортних засобів по «зеленому коридору», відзначимо, що за січень – грудень 2022 року через пункти пропуску для автомобільного сполучення, що розташовані в зоні діяльності Волинської митниці пропущено 404 411 одиниць транспортних засобів.

При цьому середній час митного контролю, митного оформлення і декларування осіб, товарів і транспортних засобів в рамках смуг «зелений коридор» становив всього навсього 1 хв. 30 сек.

Аналіз пропуску транспортних засобів через пункти пропуску Волинської митниці Державної митної служби України в досліджуваному 2022 році представлено в табл. 2.4. Це аналіз показує, що незважаючи на воєнний час, українські митники покращили показник тривалості митного оформлення в «зеленому коридорі» на 7 секунд.

Таблиця 2.4.

Аналіз динаміки переміщення транспортних засобів в зоні митного контролю по смугах «зелений коридор» в 2021-2022 рр.

Місяць року	Смуга руху «зелений коридор»					
	К-сть ТЗ			Середній час перебування в ЗМК, секунди		
	2022	2021	Різниця (2022-2021)	2022	2021	Різниця (2022-2021)
Січень	38170	20387	17783	38	126	- 1 хв. 28сек.
Лютий	37802	19627	18175	22	148	- 2 хв. 06 сек.
Березень	45221	25860	19361	11	169	- 2 хв. 38 сек.
Квітень	36 229	23086	13143	21	170	- 2 хв.29 сек.
Травень	42779	26246	16533	48	126	-1 хв. 18 сек.
Червень	40795	27862	12933	69	122	-53 сек.
Липень	29853	37777	-7924	92	100	-8сек
Серпень	28833	37497	- 8664	90	26	64 сек
Вересень	24497	37 658	-13161	29	87	-58 сек
Жовтень	28335	25138	3197	85	87	-2сек
Листопад	25919	37911	11992	11хв.28 сек	71	10хв. 17 сек
Грудень	25 978	40 372	14394	2 хв 07 сек.	1 хв. 26 сек.	41 сек
Разом	404 411	371 861	32 550	1хв. 30 сек.	1 хв. 37 сек.	- 7сек

Джерело: складено автором на основі [23].

Потрібно зазначити, що Відділом контролю за переміщенням товарів Волинської митниці Державної митної служби України за січень-грудень 2022 року поставлено на контроль оформлених в митному відношенні 457 154 ДКД, в тому числі на в'їзд на митну територію України 397 116 ДКД та 60 038 ДКД на виїзд з митної території України.

Відповідно до наказу Міністерства фінансів України від 09.10.2012 року № 1064 «Про затвердження Порядку видачі свідоцтва про допущення дорожнього транспортного засобу до перевезення товарів під митними печатками та пломбами» відділом контролю за переміщенням товарів Волинської митниці за січень - грудень 2022 року було видано 777 свідоцтв про допущення дорожнього транспортного засобу до перевезення під митними печатками та пломбами для суб'єктів ЗЕД, які знаходяться в зоні діяльності Волинської митниці.

Митний контроль в цій царині дозволив отримати наступні показники: «за вказаний період встановлено лише один випадок часткової втрати товару та близько ста випадків недоставлення товарів до митних органів призначення».

Ефективність митного контролю загалом проявляється через протидію контрабанді товарів та порушенням митних правил. Так за досліджуваний період працівниками Волинської митниці Державної митної служби України було заведено 819 справ про порушення митних правил на суму 404 703 872 грн. (за аналогічний період 2021 року запроваджено 939 справ про порушення митних правил на суму 193 806 706 грн.). Таким чином, в 2022 році кількість заведених справ була меншою, але суми більші, ніж у два рази. Крім цього, в рамках адміністративного та судового провадження по такх справах фактично вилучено предметів порушень митних правил у 116 справах на загальну суму 60 926 999 грн. (відповідно у досліджуваному 2021 році – у 286 справах на суму 180 064 037 грн.).

Крім цього, за результатами здійснення митного контролю в зоні діяльності Волинської митниці Державної митної служби України було припинено наступні протиправні дії:

- одна спроба незаконного переміщення наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів;
- дев'ять спроб незаконного переміщення тютюнових виробів (у кількості 109 460 шт.) загальною вартістю 325 061 грн.;
- шість спроб незаконного переміщення товарів продовольчої групи на суму 255 898 грн.;
- вісім спроб незаконного переміщення валюти на загальну суму 9 502 352 грн.;
- шістдесят сім спроб незаконного переміщення товарів промислової групи на загальну суму 47 049 057 грн.;
- двадцять спроб переміщення транспортних засобів на загальну суму 3 699 932 грн.

- одна спроба незаконного переміщення зброї на загальну суму 4 376 грн.;
- чотири спроби незаконного переміщення культурних цінностей на суму 89 853 грн.

Представлені аналітичні дані засвідчують досить високу ефективність митного контролю в зоні діяльності Волинської митниці Державної митної служби України за період 2021-2022 років. Водночас потрібно наголосити на загальних проблемах реалізації митного контролю в Україні, які притаманні і територіальним підрозділам і передусім пов'язані із існуванням значних прогалин у українському митному законодавстві. Поряд з цим, нормативно-правові домінанти митного контролю в Україні не є уніфікованими із відповідними європейськими стандартами та вимогами. Саме проблеми нормативно-правового та законодавчого ґатунку досить суттєво гальмують процеси євроінтеграції.

Не потрібно відкидати і існування негативних перешкод в підвищенні ефективності митного контролю в Україні, що пов'язані із домінуванням специфічного людського фактору під час реалізації заходів та механізмів митного контролю, корупційна мотивація працівників митних органів, низький професіоналізм та фаховий рівень фахівців, суб'єктивтивний чинник прийняття управлінських рішень, постійні незрозумілі та невиправдані трансформації у структурі митних служб та управлінські компоненти митних органів, корумпованість суб'єктів митних правовідносин (фізичних осіб, митних брокерів, суб'єктів ЗЕД), відсутність належного та ефективного інформаційно-технологічного забезпечення, не належний технічний рівень скануючих систем та програмного забезпечення.

2.3. Оцінка процедур митного оформлення товарів і транспортних засобів

В умовах воєнного стану Державна митна служба України в частині здійснення митного адміністрування зазнала чи не найбільше законодавчих та нормативно-правових змін.

В основному державні органи влади в особі Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та Міністерства фінансів України прийняли значну кількість законодавчих змін та інструктивного матеріалу, що дозволило ввести на практиці багато процедурних спрощень в сфері митного оформлення та декларування товарів, предметів та транспортних засобів.

Загалом система таких заходів були орієнтовані, щоби у непростий воєнний та надзвичайний час забезпечити як населення України всіма необхідними продуктами, паливом, так і Збройні Сили України – зброєю, амуніцією тощо.

Одним із важливих нововведень став «спрощений порядок ввезення гуманітарної допомоги від донорів (іноземних фізичних або юридичних осіб). Товари визнаються гуманітарною допомогою за декларативним принципом, їх пропуск здійснюється за місцем перетину митного кордону України на підставі декларації, заповненої особою, що перевозить товар, та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД), зокрема, ліцензування та квотування. Для ввезення товарів гуманітарної допомоги на період воєнного стану не застосовуються стандартні порядки митного оформлення вантажів гуманітарної допомоги, що діяли до початку війни. При пропуску деяких товарів подвійного призначення, що ввозяться як гуманітарна допомога, введено вимогу про надання гарантійного листа кінцевого користувача (орган військового управління, правоохоронний орган, інше військове формування тощо), форма якого передбачена Постановою КМУ № 174 від 01.03.2022 р.» [33].

Ще одним законодавчим актом регламентовано товарні позиції, які в особливий період визнаються гуманітарною допомогою. До таких товарів урядом віднесено паливо, нафту, різноманітні бітумінозні речовини тощо). Крім цього,

цим документом визначено порядок безоплатної передачі таких товарних позицій на нагальні потреби Збройним Силам України, а також територіальній самообороні, військовим формуванням тощо. В частині митного оподаткування товари критичного імпорту, зокрема групи 27, до яких віднесено бензин моторний, дизельне паливо, скраплений газ) було встановлено протягом кількох місяців 2022 року нульову ставку акцизного податку та зменшено розмір ПДВ при їхньому імпорті до 7%.

Якщо ж аналізувати фіскальні ефекти митного оформлення та декларування товарів та транспортних засобів на прикладі Волинської митниці Державної митної служби України, то варто наголосити, що в 2021 та 2022 році кількість митних декларацій, які оформлені в митному режимі імпорту співвідносились із обсягом оподаткованого імпорту (табл.2.5).

Таблиця 2.5

**Помісячний моніторинг оподаткованого імпорту і оформлених
декларацій ІМ 40 по Волинській митниці в 2021 році**

Показник		2021 рік											
		січень	лютий	березень	квітень	травень	червень	липень	серпень	вересень	жовтень	листопад	грудень
Оподаткований імпорт	Кількість МД ІМ 40	2869	4290	5289	5113	4749	5148	15502	15982	16295	15924	17036	18495
	Обсяги (млн.\$)	76,4	105,3	146,2	128,2	141,4	133,5	176,0	186,5	188,4	192,7	196,8	217,0
	Обсяги (тис.тонн)	57,3	79,2	88,1	75,3	47,4	67,2	125,7	125,7	132,3	136,6	120,5	146,9

Джерело: складено автором на основі [23].

Як бачимо із представлених аналітичних матеріалів таблиці 2.5, основний обсяг оподаткованого імпорту проходив через пункти пропуску Волинської митниці Державної митної служби в другій половині 2021 року, а отже і кількість оформлених митних декларацій в митному режимі «ІМПОРТ» ІМ 40 припадало саме на цей період.

Таблиця 2.6

Помісячний моніторинг оподаткованого імпорту і оформлених декларацій ІМ 40 по Волинській митниці в 2022 році

Показник		2022 рік											
		січень	лютий	березень	квітень	травень	червень	липень	серпень	вересень	жовтень	листопад	грудень
Оподаткований імпорт	Кількість МД ІМ 40	9104	10081	1579	2259	2542	2832	7524	8718	10906	12554	11737	10128
	Обсяги (млн.\$)	162,6	170,4	58,1	77,9	94,3	133,8	255,6	202,8	268,1	250,9	270,5	259,8
	Обсяги (тис.тонн)	111,6	109,7	31,2	34,8	34,1	60,8	109,5	92,9	114,6	122,4	124,2	112,4

Джерело: складено автором на основі [23].

Тенденція щодо збільшення оподаткованого імпорту та відповідного збільшення кількості оформлених митних декларацій спостерігалась і в 2022 році.

В ваговому представленні моніторинг обсягів експорту в січні-грудні 2022 року засвідчив, що він становить 2364,286 тис. тон, що на 169,1% більше (на 1485,617 тис. тон), ніж за аналогічний період 2021 року, а обсяг імпорту – 1343,155 тис. тон, що більше аналогічного періоду на 5,6% (71,569 тис.тон). Такі тренди відобразились на митному оформленні експортних операцій.

Таблиця 2.7

Поквартальний моніторинг оподаткованого експорту і оформлених декларацій ЕК 10 по Волинській митниці в 2021-2022 роках

Показник		2021 рік				2022 рік			
		1 квартал	2 квартал	3 квартал	4 квартал	1 квартал	2 квартал	3 квартал	4 квартал
Експорт	Кількість МД ЕК 10	6500	6500	11697	9710	9725	13274	16824	18480
	Обсяги (млн.\$)	44,03	44,03	236,33	190,97	207,265	327,104	374,251	329,732
	Обсяги (тис.тонн)	150,93	150,93	299,85	227,99	277,959	546,13	707,072	800,004

Джерело: складено автором на основі [23].

Як бачимо, обсяг експорту як і оформлених митних декларацій типу ЕК 10 в 2022 році суттєво зріс, а в окремих кварталах в кілька разів, що викликано тим, що значна кількість митних переходів в Україні була закрыта або на простой через

війну, а отже лівова частина експортних операцій здійснювалась саме через митну пункти пропуску Західної України.

Аналізуючи звітні документи Волинської митниці Державної митної служби України, зазначимо, що за 12 місяців 2022 року було оформлено 221 991 митних декларацій, що на 17,6 % більше (на 22 244 одиниць), ніж у 2021 році.

Таким чином, протягом досліджуваного періоду 2021-2022 років як Державною митною службою України, так і Волинською митницею ДМСУ робились потрібні та ефективні кроки щодо адаптації системи митного оформлення товарів і транспортних засобів до нових умов, що викликані надзвичайним та воєнним станом в державі.

Висновки до розділу 2

В результаті проведеного аналізу статистичних та звітних матеріалів щодо митного адміністрування в Україні впродовж 2021-2022 років, маємо можливість зробити наступні узагальнення.

1. Адміністрування митних платежів в умовах надзвичайного стану, що викликаний заходами з протидії Ковід-19 та воєнного стану, що запроваджений після 24.02.2022 року, зазнало впливу таких чинників. Крім цього на ефективність митного оподаткування вплинули зниження темпів розвитку міжнародної торгівлі в світі та Україні; негативний тренд активності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; закриття значної кількості митних постів та митниць внаслідок широкомасштабного вторгнення росії в Україну.

2. Митний контроль протягом досліджуваного нами періоду здійснювався у відповідності із поставленими завданнями Міністерства фінансів України та Державної митної служби України. Ефективність контрольних процедур, що проводились митними органами знайшли свій фінансовий ефект в додаткових надходженнях митних платежів, які отримані внаслідок контролю митної вартості товарів, транспортних засобів, коду товарів, країни походження. Крім цього, працівниками Волинської митниці Державної митної служби України було заведено 819 справ про порушення митних правил

на суму 404 703 872 грн. (за аналогічний період 2021 року запроваджено 939 справ про порушення митних правил на суму 193 806 706 грн.).

3. Підсумки аналізу митного оформлення товарів засвідчують, що загалом в зоні діяльності Волинської митниці ДМСУ за 12 місяців 2022 року було оформлено 4 504,372 тис. тон вантажів, що на 48,9% більше, ніж в минулому році.

Якщо аналізувати динаміку митного оформлення транспортних засобів, то Волинською митницею впродовж 12 місяців 2022 року оформлено 411,297 тис. одиниць транспортних засобів, що на 65,8% (163185 одиниць) більше, ніж було оформлено за 12 місяців 2021 року.

Перетин митного кордону громадянами в зоні діяльності Волинської митниці ДМСУ за час війни, зокрема за 12 місяців 2022 року через митний кордон України було пропущено 3694,892 тис. осіб, що на 62 % більше, ніж у 2021 року.

Впродовж 12 місяців 2022 року митницею пропущено 1415,25 тис. одиниць транспортних засобів, що на 6,3% (84,085 тис. одиниць) більше, ніж було пропущено у 2021 році. Протягом звітнього періоду через пункти пропуску було пропущено 18 544,4209 тис. тон вантажів, що на 10 % (1683,606 тис.тон) більше, ніж за 12 місяців 2021 року.

РОЗДІЛ 3.

ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ МИТНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

24 лютого 2022 року стало відправною точкою для всього глобального світу щодо необхідності напрацювання новітніх безпекових засад. Саме в умовах воєнного стану в нашій державі, а також враховуючи призму фінансових та економічних глобальних та субнаціональних криз необхідно посилювати контроль над доходами та витратами державного бюджету, використовувати інструментарій стимулюючого та санкційного характерів для підвищення фінансової дисципліни, зниження масштабів корупційних деліктів та обсягу тіньового сегменту економіки. Всі ці заходи та рецепти без сумніву стосуються і сфери митної політики держави, сфери митного адміністрування.

Погоджуємось із висновками, що зроблені провідним українським вченим-фінансистом Єфименко Т.І. про те, «що в результаті повномасштабного російського вторгнення в Україну внаслідок суттєвих змін у ресурсній базі, економічному потенціалі вітчизняна система державних фінансів не функціонуватиме на довоєнних засадах» [35].

Аналогічних висновків притримується і інші вітчизняні науковців, що характеризуються ваговими науковими здобутками в сфері податкового адміністрування, фіскальної децентралізації, управління державним боргом, стійкості фінансової системи держави тощо [36; 37; 38; 39].

Безперечно, що одним із альтернативних шляхів удосконалення митного адміністрування в повоєнній Україні є імплементація зарубіжного досвіду, що може стати основою національної митної доктрині.

Вважаємо, що європейські країни мають довготривалу історію становлення та розвитку митного адміністрування, що проявляється в функціонування цифровізованих системах управління митними ризиками, здійснення контрольних процедур на митних переходах, оформлення та декларування товарів та транспортних засобів.

Достві країн Європи показав, що ключовим фактором підвищення ефективності митних систем цих країн стала їх діджиталізація, а саме розвиток електронної митниці. Крім цього, створення такого цифрового продукту при перетині митних кордонів допомогло активізувати міжнародну торгівлю, пришвидшити прикордонні процедури та формальності.

Таким чином, цифровізована митниця диктує використання передових інформаційно-комунікаційних технологій з метою покращення та оптимізації митних формальностей, мінімізує корупційні ризики, сприяє автоматизації процесів і покращення обміну статистичними митними тема-даними та інформацією між усіма суб'єктами митних правовідносин, які в тій чи іншій спосіб залучені до транскордонної торгівлі.

Поряд з цим електронна митниця сприяє підвищенню ефективності митного адміністрування через мінімізацію паперового документообігу, дозволяє припинити традиційні митні формальності, які спричиняли черги на митницях та митних переходах.

Якщо говорити про еволюцію діджиталізації процесу митного адміністрування в Україні, то тут слід виділити декілька етапів (рис.3.2).

Рис. 3.2. Етапи діджиталізації митного адміністрування в Україні

Джерело: складено автором

Як бачимо створення повноцінної електронної митниці в Україні відповідно до ухваленої концепції мала бути реалізована до кінця 2025 року, однак здійснення такого масштабного проекту в Державній митній службі України завадила спочатку коронавірусна пандемія, а з 24.02.2022 року повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну.

До позитивів створення електронної митниці в Україні є те, що тепер даний процес буде відбуватися в унісон із аналогічними процесами в Європейському Союзі.

Саме тому доцільно розглянути деякі аспекти діджиталізації митного адміністрування в Європейському Союзі. Так, «Митний кодекс Євросоюзу та "Ініціатива електронної митниці" ("Electronic customs initiative") містять чітко визначений перелік із 17 ІТ-систем та жорсткий графік їх впровадження, обов'язковий для кожної з країн-учасниць ЄС» [45].

Імплементация зазначених ідентичних митних формальностей буде "домашнім завданням" для України, і якщо починати його виконувати з нуля, процес буде досить тривалим та дуже затратним. В цьому контексті мова йде не про тактичне удосконалення окремих митних процедур митного адміністрування, а про повноцінну стратегію розвитку Державної митної служби України та її діджиталізації.

Крім цього, відзначимо, що «ініціатива електронної митниці ЄС базується на комюніке Європейської комісії з е-Уряду (Commission Communication on e-Government) та резолюції Ради Європи про безпаперове середовище для митниці та торгівлі (Council Resolution on a paperless environment for customs and trade).

Також держави-учасниці ЄС прийняли Рішення про електронну митницю, Митний кодекс ЄС (UCC; ще одна його назва – Регламент ЄС №952/2013) та його Робочу програму (UCC Work Programme)» [45].

Зазначені нормативно-правові документи формують законодавче поле діджиталізації митного адміністрування та функціонування нової ефективно митної служби.

Загалом для того, щоб створити належну та ефективну систему митного адміністрування в Україні, вона повинна відповідати тим програмним крокам, які задекларовані європейськими країнами в цій сфері, зокрема:

- забезпечити електронний обмін статистичними та митними даними між митними інституціями Європейського Союзу та ДМСУ, при чому в розрізі усієї сукупності митних процедур;

- перехід на стовідсоткову подачу електронних митних декларацій всіх видів та форм;

- імплементувати селективний підхід щодо вибору товарних груп та товарних зразків при здійсненні митного контролю, а також всебічне застосування управління митними ризиками в системі митного адміністрування;

- сформувавши процедури реєстрації суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в будь-якій із країн, що беруть участь в проекті діджиталізації митного адміністрування Європейського Союзу;

- забезпечення доступності суїх міжнародних трейдерів та суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності до можливих реєстрів і баз даних, що необхідні для здійсненні митного очищення чи інших процедур митного оформлення та митного контролю;

- формування платформ, які забезпечать комплекс взаємодій з автоматизованими системи митних органів та інших державних органів України та Європейського Союзу (наприклад, доступ до системи контролю та руху акцизних податків для діагностики руху акцизних товарів усередині Європейського Союзу);

- забезпечення обміну електронною митною інформацією для всіх державних органів та інституцій, що беруть участь в імпортних та експортних операціях, у тому числі з третіми країнами, якщо це передбачено міжнародною конвенцією чи договором;

- створення уніфікованих підходів щодо проведення контрольних процедур при перетині митного кордону держави через імплементацию принципу «єдиного вікна» митного контролю.

Висновки до розділу 3

В сьогоднішніх надскладних умовах для митної системи держави, та зокрема для її важливої компоненти – митного адміністрування, надто нагальними є прийняття системних та обгрунтованих рішень, які дозволять стабілізувати поточну ситуацію в митній сфері воєнного часу та сприятимуть зближенню системи митного адміністрування до вимог та стандартів фіскальних систем Європейського Союзу.

Вважаємо, що на сьогодні для розвитку ефективної системи митного адміністрування в Україні необхідно:

- створення ключових переваг електронної митниці, яка в першу чергу дозволить мінімізувати корупційні ризики в митній сфері та підвищить прозорість митних операцій;
- зменшення потреби у фізичному контакті між трейдерами та митниками в процесі здійснення митних формальностей, що в свою чергу мінімізує ризики хабарництва, шахрайства та іншої незаконної діяльності на митниці;
- забезпечення незалежного аудиторського контролю та відстежуваності експортних та імпорتنих операцій, що полегшує виявлення та розслідування митних правопорушень та деліктів;
- формування належного бюджетного фінансування та інвестицій з інших джерел, що дозволять системно покращити інфраструктуру та технічне оснащення митного адміністрування;
- забезпечення належного навчання, підвищення кваліфікації для митних посадових осіб і суб'єктів ЗЕД, які працюватимуть в рамках діджитал-продуктів Державної митної служби України;
- створення належного кібер-захисту різними інформаційними системами в рамках електронної митниці, вирішення проблеми комплексності конфіденційності та безпеки митних даних тощо.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження проблематики функціонування системи митного адміністрування в Україні в умовах воєнного часу, маємо можливість зробити наступні узагальнення.

1. В умовах воєнного стану в Україні особливо належної уваги потребують питання формування засад ефективного митного адміністрування, мінімізації митних правопорушень та митних деліктів як-от контабанди товарів, зброї тощо. Досліджуючи поняття «митне адміністрування», ми зясували, що воно має комплексний характер і охоплює великий пласт інституцій, до яких потрібно віднести систему державних органів влади (Президента України, Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України та Державну митсну службу України), сукупність фізичних та юридичних осіб у сфері зовнішньоекономічної діяльності, які безпосередньо реалізують увесь обсяг експортних, імпорتنих, транзитних операцій. Ще один пласт інституцій, які мають вплив на систему митного адміністрування в Україні – це сукупність міжнародних інституцій, які функціонують в сфері міжнародної торгівлі, митного співробітництва.

2. Поряд з цим, нами зясовано, що базовим елементом митного адміністрування є нормативно-правова база. Вона складається із загальної, особливої та спеціальної частин, які врегульовують різноманітні сфери митного адміністрування в нашій державі, створюють підґрунття для безперервного та ефективного перетину митного кордону держави. В умовах воєнного часу до законодавчої та нормативно-правової бази було внесено ряд змін, які вплинули на порядок переміщення через кордон гуманітарної допомоги, яка активно перевозиться багатьма суб'єктами протягом війни з росією.

3. Аналіз діяльності митних інституцій в Україні за останні роки ми проводили шляхом порівняльного аналізу статистичних та аналітичних матеріалів по Державній митній службі України та на прикладі структурного підрозділу ДМСУ – Волинської митниці. Так зокрема, підсумки поглибленого аналізу митного оформлення товарів, предметів та транспортних засобів засвідчують, що загалом по Волинській митниці ДМСУ за 12 місяців 2022 року було оформлено 4 504,372 тис. тон вантажів, що на 48,9% більше, ніж в

минулому році. Це пояснюється тим, що в умовах війни з росією пункти пропуску на східні та південні рубежах країни були закриті і багато потоків були перенаправлені саме на західні пункти пропуску.

4. Потрібно також відзначити, що однією з ключових параметрів митного адміністрування, які мають значні фінансові наслідки для держави – це боротьба з митними правопорушеннями та контрабандою товарів. Так за досліджуваний період, працівниками Волинської митниці ДМСУ було заведено 819 справ про порушення митних правил на суму 404 703 872 грн. (за аналогічний період 2021 року запроваджено 939 справ про порушення митних правил на суму 193 806 706 грн.). Це свідчить про високу якість роботи волинських митників у цій сфері.

5. Підсумовуючи зазначимо, що електронна митниця є майбутньою запорукою розвитку ефективного митного адміністрування, яка може революціонізувати існування вітчизняної митної системи та сформувати особливо сприятливі умови для ведення міжнародної торгівлі та зовнішньоекономічної діяльності.

Переваги ефективності, транспарнтності та цілісності, які визначають систему цифровізованого митного адміністрування, є значними, сприяючи активізації та спрощенню транскордонної торгівлі, відповідності та сплати митних платежів. На сьогодні в умовах постковідної кризи та війни з росією проблеми митного адміністрування залишаються, однак разом із тим, керівництво Державної митної служби України та уряд загалом розуміють, що майбутнє в цій сфері саме за розвитком та впровадженням електронних митних систем, що імовірно, сформує майбутнє митних операцій, сприяючи світовій торгівлі та економічному зростанню у XXI столітті.

6. Вивчення зарубіжного досвіду показало, що міждержавні стосунки стають все більш взаємопов'язаними, і саме електронна митниця готова відіграти ключову та вирішальну роль у забезпеченні безперервної та безпечної міжнародної торгівлі, сприяючи інноваційному розвитку, стимуляції глобального співробітництва.

Крім цього, саме розвитку діджитал процесів в митній сфері та повноцінне створення електронної митниці сприятиме в майбутньому прискоренню митного оформлення товарів, транспортних засобів, предметів, зниженню адміністративних та накладних витрат митного адміністрування, забезпеченню більшої відкритості, точності, надійності митних процедур та формальностей, а також підвищенню прозорості, ефективності діяльності усієї Державної митної служби України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Герчаківський С.Д. Митне адміністрування. Навчально-метод. посібник. / Герчаківський Святослав – Тернопіль : Вектор, 2020. – 328 с.
2. Бандурка О. М. Податкове право. Навч. посіб. / О. М. Бандурка, В. Д. Понікаров, С. М. Попова – К.: Центр учбової літератури, 2012. – С. 33.
3. Економічна енциклопедія: в 3-х томах. Т. 1. / ред. колектив С. В. Мочерний та ін. – К.: Академія, 2000. – С. 15.
4. Податкова політика України: стан, проблеми та перспективи: монографія / П. В. Мельник, Л. Л. Тарангул, З. С. Варналій. – К.: Знання, 2008. – С. 235.
5. Маслак О. О., Передало Х. С., Маслак Т. О. Адміністрування митних платежів: концептуальний базис в стратегіях розвитку підприємств. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2022. №1. С. 40-48.
6. Запорожець О. Система адміністрування митних платежів в Україні. *Вісник КНТЕУ*. 2012. № 2. С. 104–111.
7. Петруня Ю. Є. Адміністрування митних платежів: стан і перспективи. *Вісник Академії митної служби України*. 2012. № 1. С. 32–37.
8. Проценко Т. О. Правове забезпечення адміністрування податків та митних платежів : *моногр.* Ірпінь: Нац. акад. ДПС України, 2006. 586 с.
9. Філатов В. В. Імплементация міжнародних норм до митного законодавства України: монографія. Донецьк: ДонУЕП. 2013. С. 158.
10. Герчаківський С.Д., Герчаківська О.Я. Фіскально-правовий моніторинг судового розгляду справ про митні правопорушення. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. № 3. С.34-44.
11. Сидорович О.Ю., Герчаківський С.Д. Інформаційне забезпечення митної справи України в контексті цифрової стратегії розвитку суспільства. *Світ фінансів*. 2021. № 1. С.210-226.
12. Герчаківський С.Д. Акцизне оподаткування енергопродуктів і електроенергії: практика та виклики війни. *Наукові праці НДФІ*. 2022. №1. С. 45-54.
13. Герчаківський С.Д. Антикризове податково-митне регулювання в контексті

протидії поширенню COVID-19 в Україні. *Збірник наукових праць «Економічний аналіз»*. 2022. №.

14. Валігура В.А., Герчаківський С.Д. Актуалітети гармонізації акцизного оподаткування енергопродуктів в ЄС та Україні. *Світ фінансів*. 2022. №3.

15. *Сучасні виклики забезпечення митної безпеки в Україні*: монографія / за ред. д.е.н., професора А.І. Крисоватого. Тернопіль: Університетська думка, 2020. 414 с.

16. Герчаківський С.Д. Митна справа. Навчальний посібник. Тернопіль: Вектор, 2020. 316 с.

17. Герчаківський С.Д. Митне адміністрування. Навчально-метод. посібник. Тернопіль: ВПЦ «Економічна думка ЗУНУ», 2020. 352 с.

18. Герчаківський С.Д., Сідляр В.В. Фіскальне регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Навчальний посібник. Тернопіль: Вектор, 2020. 280 с.

19. Герчаківський С.Д. Митна безпека України в парадигмі оподаткування імпорту енергоресурсів. Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна візія та виклики глобалізації : збірник тез доповідей 16 міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених (Тернопіль, 9-10 квітня 2019 року). Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр «Економічна думка ТНЕУ», 2019. С. 51-53.

20. Герчаківський С.Д. Прояви митної злочинності в глобальному та національному вимірах. Освіта і наука у мінливому світі: проблеми та перспективи розвитку. Матеріали II Міжнародної наукової конференції. 27-28 березня 2020 р. Дніпро: СПД «Охотнік», С.15-16.

21. Герчаківський С.Д. Законодавство ЄС у сфері акцизного оподаткування енергопродуктів в парадигмі воєнного стану в Україні. Російсько-українська війна: право, безпека, світ [Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, м. Тернопіль, Західноукраїнський національний університет, 29-30 квітня 2022 р.]. Тернопіль: ЗУНУ, 2022. С.289-293.

22. Звіт про результати роботи Державної митної служби України за 2022 рік. К: 2023, 180 с.

23. Звіт про результати роботи Волинської митниці Державної митної служби України в 2022 році. Луцьк: 2023, 28 с.
24. Митний кодекс України: Закон України № 4495-VI від 13.03.2012. *Офіційний вісник України*. 2012. №32. Ст. 1175. С. 9.
25. Про встановлення Митного кодексу Союзу: Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 952/ 2013 від 09.10.13. *Офіційний вісник Європейського Союзу*. 2013. L 269. С. 1.
26. Авраменко Н. Л., Дорошенко Т. М., Матвеев М. Е. Проблеми митного контролю в контексті європейської інтеграції України. *Економіка та держава*. 2022. № 1. С. 55-60.
27. Ліпіхіна Т. Удосконалення системи митного контролю. Аналіз і оцінка ризиків під час здійснення заходів митно-тарифного та нетарифного регулювання ЗЕД. *Маркетинг в Україні*. 2009. № 1. С. 64-67.
28. Крисоватий А.І., Мартинюк В.П. Економічний зміст і складові митної системи держави. *Фінанси України*. 2020. № 6. С. 29–39.
29. Актуальні питання теорії та практики митної справи: моногр./ за заг. ред. І. Г. Бережнюка. Хмельницький : ПП Мельник А.А., 2013. 428 с.
30. Прохар Н.В. Оподаткування імпортованих операцій юридичних осіб: проблеми та напрями вирішення. *Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємством: проблеми теорії та практики : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.* (Полтава, 21–22 трав. 2018 р.). Полтава : ПУЕТ, 2018. С. 122–125.
31. Шпак Н.Г. Визначення конкурентоспроможності учасників міжнародної економічної системи з урахуванням митного чинника. *Бізнес-інформ*. 2018. № 12 (491). С. 149–155.
32. Гуменюк О.Г. Еволюція системи митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 14. С. 784–791.
33. Митне оформлення товарів на період воєнного стану: ключові новації для бізнесу. URL: https://biz.ligazakon.net/news/210518_mitne-oformlennya-tovarv-na-perod-vonnogo-stanu-klyuchov-novats-dlya-bznesu

34. Мінфін вніс зміни до порядку заповнення митних декларацій. URL: <https://news.dtkr.ua/state/zed/81210-minfin-vnis-zmini-do-poriadku-zapovnennia-mitnix-deklaracii>
35. Єфименко Т. І. Управління державними фінансами в період воєнного стану та повоєнної відбудови України: науковий супровід трансформацій. *Фінанси України*. 2023. №1. С.7-25.
36. Крисоватий А., Десятнюк О., Ткачик Ф. Теоретичний логос фіскальної децентралізації в умовах перманентної трансформації міжбюджетних відносин. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2022. Т. 2, № 43. С. 63–70.
37. Павлюк К. В., Олієвська М. Г., Бартош С. В. Бюджетна децентралізація в Україні в умовах воєнного стану. *Наукові праці НДФІ*. 2022. № 2. С. 79–99.
38. Богдан Т. П. Фіскальні експансії та проблеми боргової стійкості під час пандемії. *Фінанси України*. 2022. № 2. С. 26–44.
39. Богдан Т. П. Державний борг і позики під час війни та методи їх поствоєнного врегулювання. *Фінанси України*. 2022. № 4. С. 27–45.
40. Гапонюк М. А., Бороденко Т. М. Трансформація митниці: фактори появи електронної митниці. *International scientific journal «Grail of Science»*. 2023. | № 26. С.54-62.
41. Про затвердження Концепції створення, упровадження і розвитку системи електронного декларування товарів (Наказ ДМСУ). 2006. № 907. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0907342-06>.
42. Про схвалення Концепції створення багатофункціональної комплексної системи «Електронна митниця». (Розпорядження Кабінету Міністрів України). 2008. № 1236-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1236-2008-p>.
43. Про Концепцію інтегрування системоутворюючих компонентів технічних та спеціальних засобів митного контролю з автоматизованою системою митного оформлення Держмитслужби України (Наказ Державної митної служби України). 2012 № 191. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0191342-12#Text>
44. Микуляк О.В., Репіна Н.В. Концептуальні аспекти розвитку електронної митниці в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2022. №12-

13. с.81-86.

45. Як ЄС впроваджує "е-Митницю" і що тут треба врахувати Україні | Європейська правда. URL: eurointegration.com.ua

46. Микуляк О.В., Стефанишин Р. Впровадження інформаційних технологій у митну практику України. *Світ фінансів*. 2019. № 4. с. 53-66.

47. Державна фіскальна служба України: офіційна сторінка у Фейсбук. URL: <https://cutt.ly/5waOpLPz>.

48. Про затвердження відомчих класифікаторів інформації з питань державної митної справи, які використовуються у процесі оформлення митних декларацій: наказ Міністерства фінансів України від 20.09.2012 № 1011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1011201-12#n127>.

49. Про затвердження Порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю: наказ Міністерства фінансів України від 31.07.2015 № 684. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1021-15#Text>.

50. Митний кодекс України: закон України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>

51. Кредісов А., Бережнюк І. Всесвітня митна організація як інститут управління митною справою на міжнародному рівні. *Журнал європейської економіки*. 2009. Т. 8. № 2. С. 68–190.

52. Communication at the heart of Customs in 2014 / World Customs Organization. WCO news. 2014. № 73. URL: http://www.wcoomd.org/-/media/wco/public/global/pdf/media/wco-news-magazines/wco_news_73.pdf

53. Integrity in customs: Taking stock of good practices / OECD. 2017. URL: <http://www.oecd.org/corruption/ethics/G20-integrity-in-customs-taking-stock-of-good-practices.pdf>

54. Громадський моніторинг роботи митних органів: висновки та рекомендації : аналітичний звіт. Діалог зі сприяння торгівлі. 2018. URL: <http://tfdialogue.ier.com.ua/archives/2410>

55. Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законів України у зв'язку з проведенням адміністративної реформи : Закон України від

14 січня 2020 р. № 440-IX / Верховна Рада України. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440-20#Text>

56. Функціонування Держмитслужби у форматі єдиної юридичної особи. URL:
https://mof.gov.ua/uk/functioning_of_the_state_customs_service_in_the_format_of_a_single_legal_entity-476.

Додаток А

Митні переходи в зоні діяльності Волинської митниці

